

A KÖNYVTÁRAK ÚJ FELADATAI

Nagy Guido

Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ

Jogos-e vajon korunkat audio-vizuális kornak nevezni? Igenlő a válasz, ha meggondoljuk, hogy a sokat emlegetett új műszaki-tudományos forradalom, az információrobbanás időszakában a tájékoztatás oroszlánrésze a tömegkommunikációs eszközök közvetítésével, jelentős mértékben audio-vizuális uton jut el a legszélesebb néprétegekhez.

Nem szükséges a legfejlettebb ipari országok példáira hivatkozni; nálunk Magyarországon sem igen akad háztartás rádió nélkül; 2 millió fölött van a tv tulajdonosok száma; a legkisebb faluban is van mozi; a tizenévesek számára nem is élet az élet magnó nélkül; a hanglez-piac olyan nagy, hogy nem egy magyar gyártmányú lemez meghaladja a százezres példányszámot; népi szórakozásnak számít már a fényképezés, és egyre többen térnek át diapozitívek készítésére és vetítésére; végül, de nem utolsósorban egyre terjed az amatőrfilmezés is, hála a piacon kapható különböző filmes berendezéseknek.

A szórakoztatást szolgáló AV eszközök egyértelműen bevonultak a mi életünkbe is és mindennapjaink természetes velejáróivá váltak. Nemcsak a különböző gépi berendezések kaphatók nagy választékban az üzletekben, hanem széles választék áll rendelkezésre hanglemezekből, hangszalagokból, fényképezési és filmezési nyersanyagokból is. Ami egyelőre még hiányzik, ez a bejátszott magnószalagok, kész diapozitívek és keskenyfilmek megfelelő választéka.

Különösen érzékeny ez a hiány a bejátszott hangszalagoknál. Kétségtelen, hogy a magnó talán legnagyobb szórakoztatási lehetősége a felvételkedítésben, vagyis abban van, hogy a magnó tulajdonosa a lehetséges /rádióban elhangzó vagy hanglemezen lévő/ kínálatból maga választja ki és veszi fel azt a hanganyagot, ami a legjobban érdekli; emellett természetesen saját felvételek készítése is nagy öröm, akár gyermekeink hangjának, zenélésének stb. megörökítéséről, akár élősztvas üzenetek /hangos levelek/ közvetítéséről van szó. A felvételkedítés azonban rendkívül időigényes és a felvételek minősége nem mindig kielégítő. Ezért a kezdeti fellángolás után a magnók nem kis része pi-henni tér, és csak ritka alkalmakkor szólal meg újra.

Nem véletlen tehát, hogy a fejlett országokban egyre nagyobb számban hoztak és hoznak piacra bejátszott hangszalagokat. Ha valaki

pl. SCHUBERT Befejezetlen szimfóniáját akarja saját szalagára részére megszerezni, nem üres szalagot vásárol és várja a pillanatot, amikor ez a mű a rádióban elhangzik, vagy megkísérli, hogy a szimfóniát kölcsönbe kapott hanglemezeről átjátssza, hanem a piaci kínálatból kiválasztja azt a felvételt /zenekarok és karmesterek között válogatva/, amelyiket a legjobbnak tart. Így azonnal megszerzi, mégpedig a legjobb minőségben rögzített kész hangszalagot, amit azután ugyanugy használ, mint egy hanglemez.

Kész keretes diákat bizonyos szerény választékban lehet ugyan vásárolni, s a Diafilm boltokban néhány száz /főleg mese-/ film között lehet már válogatni. De mindez még csak a kezdet, ha pusztán csak a szórakoztatás-ismeretterjesztés szempontjait tartjuk is a szemünk előtt. Amikor a turizmus annyira tömegessé válik, tíz- és tizezrek igénylik, hogy hazai és külföldi uticéljaikról minél több - és lehetőleg színes - keretes dia és diafilm álljon rendelkezésre.

A 8 és 88 mm-es játék-, ismeretterjesztő-, oktató- stb. filmek kínálatában még csak a kezdet kezdetén tartunk, de nem kétséges, hogy az ezekkel kapcsolatos igény is napról-napra nő, és már nem lehet messze az idő, amikor - a nyugati piacokhoz hasonlóan - a keskenyfilmekből is bő választékra lesz szükség.

S ha már a jövő lehetőségeit, ill. szükségleteit említettük, ejtsünk néhány szót azokról az audio-vizuális ismerethordozókról, amelyek ugyan még Nyugaton sem terjedtek el tömegméretekben, de amelyek már elérték a technikai tökéletességet, és tömegcikként való forgalombahozataluk közvetlenül a küszöbön áll. A képmagnóról, ill. a különböző un. video-rendszerekről, a video-kazettáról és a képlemezeiről van szó.

A képmagnó fantasztikus képességeit a magyar tv-nézők is jól ismerik, elsősorban a sportközvetítések visszajátszott jeleneteiből. A képlemez egyelőre nálunk még ismeretlen, mivel tömeggyártása még nem kezdődött meg.

A képmagnó műszaki fejlesztésével kapcsolatban itt röviden csak arra kívánunk utalni, hogy a legnagyobb elektronikus világcégek /Philips, Sony, Shibada/ már szalagon gyártják a színes, hordozható berendezések különböző típusait. Az elért technikai színvonal optimális, és tulajdonképpen az árak aránylag magas volta az egyetlen akadálya a széles körű elterjedésnek. Persze már nem jelentéktelen az eladott képmagnók száma /elsősorban az oktatásban/, a magánforgalomban betöltött szerepe azonban még nem jelentős. Mégis érdekes megemlíteni, hogy tömegméretekben megindult már a bejátszott kazettás képszalagok /un. video-kazetták/ gyártása, ugyancsak elsősorban oktatási célra. De már egészen közelinek tűnik az idő, amidőn a tömeges elterjedés következtében a képmagnók ára olyan szintre esik, amelynél a széles néprétegek számára is hozzáférhetővé válik.

Ami pedig a képlemezt illeti, ennek piaci megjelenése 1976 elejére várható /1/. Ha hihetünk olyan szakembernek, mint pl. H.J.L. JONGBLOED /aki az ICEM = Oktatási Eszközök Nemzetközi Tanácsa ez évi elnöke/, a képlemez lesz a médium, amely a képrögzítési eszközök között talán a legnagyobb sikerre számíthat /2/.

A képlemez - akárcsak a hanglemez - gyári uton készül majd, tehát itt fel sem merül a saját felvétel kérdése. A jövő e két legjellemzőbb AV software-je: a kazettás képszalag és a képlemez bejátszott formában, egyre nagyobb választékban áll majd a közeljövő embernek rendelkezésére. A video-kazetta lejátszásához képmagnóra és tv készülékre, a képlemez lejátszásához képlemezjátszóra és tv készülékre lesz szükség.

A szórakoztatóiparral kezdtük jelen eszmefuttatásunkat, és nem kételkedünk abban, hogy ez utóbbi két AV médium is - előbb vagy utóbb - tömegszórakoztatási, a széles néprétegek háztartásában megtalálható eszközzé fog válni. Hazai viszonylatban azonban erre még alighanem jó néhány évet várni kell. Elképzelhetetlen ugyanakkor, hogy egyszerűen szemet hunyjunk a nemzetközi AV piacon az információközlésben már most beállt változások előtt, és ne vegyünk tudomást arról az egyre inkább érezhető küzdelemről, ami a nyomtatott /hagyományos jellegű/ és a nem nyomtatott /ujszerű/ információáradat szerepe és sorsa vonatkozásában egyre inkább nyilvánvalóvá válik.

Ezzel eljutottunk mondanivalónk lényegéhez, amely arra irányul, hogy: igyekszünk kitárni a könyvtárak kapuit a nem nyomtatott ismerethordozók előtt is!

Ez a gondolat Magyarországon még elég forradalminak számít. Amikor e sorok írója mindössze néhány hónappal ezelőtt előadást tartott az OMKDK-ban az audio-vizuális tájékoztatás érdekében, kiderült, hogy ez volt az első ilyen jellegű megmozdulás ebben az országos könyvtárban, amely különben azzal büszkélkedhet, hogy keretein belül már több mint 10 esztendeje lehetőséget teremtett a műszaki filmtájékoztatásnak, és kiadója az audio-vizuális terület hazai szaklapjának, az AUDIO-VIZUÁLIS KÖZLEMÉNYEK-nek. Ugyanakkor az is világossá vált, hogy - úgy tűnik - a könyvtárosok még el sem tudják képzelni, hogy e falakon belül a könyveken és folyóiratokon kívül más ismerethordozók gyűjtésére, feldolgozására, tárolására és kölcsönzésére is sor kerülhetne!

Pedig a fejlődés egyértelműen ebbe az irányba mutat! FISCHER Herbert, a Műszaki Könyvkiadó irodalmi vezetője a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 1974. évi 3.számában világosan kifejti azokat a problémákat, amelyekkel a műszaki könyvkiadás küszködik, mivel az egyre gyorsuló műszaki-tudományos forradalomban egyre kevésbé képes versenyezni a tömegkommunikációs eszközök konkurrenciájával. /3/. A könyvek kiadásának átfutási ideje a technikai fejlődés mai üteméhez képest túl lassú, és az a veszély fenyeget, hogy valamely műszaki könyv technikai szintje a piacon megjelenés pillanatában már elavultnak tekinthető. Ezért is kénytelen áttérni a hazai műszaki könyvkiadás főleg az összefoglaló jellegű kézikönyvek megjelentetésére.

Távol áll tőlünk, hogy ennek a könyvtári problémának a megoldását véljük elérhetni az AV ismerethordozók bevitelével a műszaki könyvtárakba. Az idő múlása - mint fő tényező - végül is a video-kazetták és a képlemezek tekintetében is érvényes, és az ilyen anyagok gyártása, beszerzése és feldolgozása is időt vesz igénybe. Pusztán csak arra kívántunk utalni, hogy speciálisan a műszaki könyvtárak komoly problémákkal küszködnek, és a friss tudásanyag rendelkezésre bo-

csátását biztosító egyik eredeti /és talán legfontosabb/ feladatukat egyre inkább kénytelenek az ismeretek regisztrálásának és megőrzésének muzeális jellegű tevékenységeivel felváltani.

Van azonban a dolognak egy másik aspektusa is, s ez éppen az a plusz, amit a kép, még inkább az audio-vizuális megjelenítés jelent. Vegyünk egy olyan példát, amelyik nem egy kifejezetten műszaki könyvtárat érint, hanem bármely közművelődési könyvtárat, ahol főleg a szépirodalom a fogyasztási cikk, ahol az időnek az elavulással kapcsolatos hátránya nem jelentkezik ilyen élesen.

Ha valaki meg akarja ismerni mondjuk SHAKESPEARE Hamlet-jét, természetesen elmegy a könyvtárba és kikölcsönzi azt a kötetet, amelyben a szóban forgó drámát megtalálja. De képzeljük el, hogy mit jelent az érdeklődő számára, ha a könyvön kívül /vagy helyett/ egy hangszalagot vihet haza, amelyen a Hamlet-et pl. a Nemzeti Színház művészeinek az előadásában hallgathatja meg. S most már csak egy további lépés, hogy ne is a hangszalagot kölcsönözze, hanem a video-kazettát, amelyen a Lawrence OLIVIER-féle világhírű Hamlet filmet nézheti-hallgathatja végig a saját tv-jének a képernyőjén /esetleg a magyarra szinkronizált változatban/!

Számtalan ilyen példát lehetne felsorolni nemcsak szépirodalmi, művészeti, sport stb. vonalon, hanem a tudomány és a technika területéről is. De ez szükségtelen, hiszen ma már minden józanul gondolkodni tudó ember tudja, milyen pluszt jelent a nem nyomtatott anyagok, vagyis az AV ismerethordozók felhasználása.

Nem is ezzel a többlettel kívánunk itt foglalkozni, hanem pusztán azzal a ténnyel, hogy az ismeretek ma már nem /és holnap még kevésbé/ pusztán csak a könyvekben és folyóiratokban találhatóak meg. Az AV ismerethordozók elárasztják a piacot, s az ezekben tárolt információkat ugyanúgy kell gyűjteni, tárolni, feldolgozni és hozzáférhetővé tenni, akárcsak a nyomtatott anyagokat. Erre a célra pedig a könyvtárak látszanak a legalkalmasabbaknak.

A fejlődés kezdeti szakában s nem nyomtatott anyagok összegyűjtésére külön eszköztárak /diszkréték, filmotékák stb./ alakultak ki, majd AV központokat létesítettek, amelyekben nemcsak software-t lehetett találni, hanem hardware-t is, valamint gyártó, fejlesztő, karbantartó részlegeket és előadótermeket is. A fejlődés azonban egyre inkább arra mutat, hogy az AV anyagok bevonulnak a könyvtárakba. J.W. VAROSSIEAU, az Utrechti Oktatástechnikai Intézet igazgatója AV tizparancsolatának 4. pontja így hangzik:

- "Gondolj arra, hogy a jövőben a könyvtárak és az AV központok összeolvadnak!" /4/

A könyvtáraknak - legyenek azok bármely nagyok vagy kisebbek - fel kell tehát készülniök e merőben újnak látszó feladat ellátására. Tulajdonképpen semmi másról nincs szó, mint "csak" arról, hogy a könyvtáraknak a jövőben nemcsak könyvvel /és folyóirattal, hanem kazettás hang- és képszalagok, hang- és képlemezek gyűjtésével, feldolgozásával és rendelkezésre bocsátásával is kell még foglalkozniok.

Ezek az anyagok megjelenési formájukban /méreteikben/ többé-kevésbé hasonlítanak is a könyvekhez, ill. a folyóiratokhoz, - a velük való munka is nagyon hasonlít majd a nyomtatott anyagokkal való foglalkozáshoz. A fejlődés bizonyos lépcsőit azonban nem lehet átugrani, így egyéb ismerethordozók, mint /a már könyvtári kezelésbe vont diafilmeken kívül/ keretes diák, kazettás filmek, írásvetítő transzparensek is bevonulnak majd a könyvtárakba. Az audio-vizuális területhez számítódik a programozott oktatás is, s ennek elterjedése megszámlálhatatlan mennyiségű programozott tankönyv, feladatlap-gyűjtemény, feleletválasztós alapon feldolgozott tananyag kiadásával fog járni. Ezek azonban nyomtatott anyagok, és miben sem különböznek a könyvektől; pusztán azért említettük őket, hogy emlékeztessünk rá: szakterületünk ebben a formában is kopogtat majd a könyvtárak ajtaján.

Országunk csak szerényebb anyagi lehetőségekkel rendelkezik, s bár az AV eszközök, anyagok és módszerek fentebb jelzett ugrásszerű előretörése minden bizonnyal nálunk is be fog következni, az elkövetkező években még csak aránylag szerény fejlődésre számíthatunk. Éppen ezért lesz különös jelentősége annak, hogy a könyvtárak az új feladatra berendezkedjenek, mivel így aránylag kevés software is széles tömegekhez juthat el kölcsönzés, ill. a helyszínen való megnézés-meghallgatás útján.

Nem kétséges ezért, hogy a könyvtáraknak nem pusztán csak az AV anyagok tárolására és kölcsönzésére kell majd berendezkedniük, hanem be kell majd szerezniük az AV anyagok lejátszására, vetítésére-megszóltatására szükséges gépi berendezéseket is, s gondoskodniuk kell arról, hogy ezek megfelelő körülmények között üzemeltethetők legyenek. A könyvtárakban tehát olyan helyiségeket kell kialakítani, amelyekben a megfelelő akusztikai, elsőtétítési, elektromos csatlakozási, vetítési lehetőségek ideális körülmények között rendelkezésre állnak.

Az AV technikának a könyvtárakba bevonulását jelzi egyébként az a körülmény is, hogy egyre több könyvtárat látnak el egyéni tanulási célokat szolgáló audio-passzív nyelvi laboratóriummal.

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy a könyvtárak feladatainak az előbbiek szerint való kibővítését egyáltalán nem tekintjük soha nem hallott újításnak, sőt, újlag és nyomatékosan utalunk arra, hogy mind a nemzetközi szakirodalom /5, 6, 7, 8/, mind személyes tapasztalataink alapján már sok éve meggyőződünk arról, hogy a könyvtárak a nem nyomtatott anyagok gyűjtő- és feldolgozóhelyeivé is válnak /az USA-ban pl. már váltak!/, - sőt maga az AUDIO-VIZUÁLIS KÖZLEMÉNYEK is foglalkozott már ezzel a témával /9/. A leghatalmasabb terület, amely a fejlődésnek ezt az irányát szinte kötelezővé teszi, természetesen az oktatás. Nagy-Britanniában pl. az oktatási igény segítette az ügyet odáig, hogy a Lordok Háza 1971. márciusi vitájában megállapították, hogy az angol könyvtárak feladatait az AV terület felé ki kell terjeszteni /10/.

Könyvtárügyünknek - vezetőknak és beosztottaknak egyaránt - be kell látniuk, hogy az AV technika bebocsáttatást kér a "hagyományos" könyvtárak olykor kissé megmerevedett falai közé. Meggyőződésünk, hogy a kép és a hang bevonulása nagymértékben élénkíti majd a könyvtárak légkörét, és - ami persze a legfontosabb - jobb tájékoztatást, eredmé-

nyesebb tanulást biztosít. Ezért van szükség áttörésre a könyvtári szemléletben: a könyvtárak a közeljövőben AV központokká alakulnak át.

o°o

I R O D A L O M

- /1/ Data set for disco-vision launch. Screendigest, 1974. júl. p.97.
- /2/ JONGBLOED, H.J.L.: A hosszanjátszó képlemez. Audio-Vizuális Közlemények, 11.k. 1.sz. 1974. p.27-30.
- /3/ FISCHER Herbert: A műszaki könyvkiadás hatékonyságának néhány kérdése. TMT, 21.k. 3.sz. 1974. p.173-179.
- /4/ COCH, V.: Látogatás az Utrechti Oktatástechnikai Intézetben. Audio-Vizuális Közlemények, 11.k. 2.sz. 1974. p.258-266.
- /5/ YAMADA, K.: Impact - A college library and educational technology. Audiovisual Instruction, 1973. dec. p.12-13.
- /6/ DOUGLAS, J.M.: Media library integration in practice. Audiovisual Instruction, 1973.márc. p.81-84.
- /7/ GREIDER, J.M.: Instructional technology: its effect on media centers. Audiovisual Instruction, 1973.jun.-júl. p.33.
- /8/ PETERSON, G.T.: Conceptualizing the learning center. Audiovisual Instruction, 1973.márc. p.67-72.
- /9/ VERBÓCZY Gyuláné: AV rendszerek és a könyvtár. Audio-Vizuális Közlemények, 1969. 2.sz. p.163-175. és 1969. 3.sz. p.256-276.
- /10/ GILBERT, L.A. - WRIGHT, J.W.: Non-book materials: their bibliographic control. National Council for Educational Technology, London. 1971. 1.p.

o°o

NAGY G.: A könyvtárak új feladatai

A "hagyományos" audio-vizuális ismerethordozók /film, dia, írásvetítő transzparens, hanglemez, hangszalag stb./ mellett nagy mennyiségben kerülnek piacra ún. bejátszott hangszalagok és video-kazetták, s a közeljövőben a képlemez tömegcikk jellegű elterjedésével is számolni lehet.

Ezek az új ismerethordozók kopogtatnak a könyvtárak ajtaján, bebocsáttatást kérve. A fejlődés abba az irányba mutat, hogy a könyvtárak és az audio-vizuális központok egybeolvadnak. A könyvtáraknak fel kell készülniök az új feladatok ellátására: a nyomtatott anyagokon kívül a nem nyomtatott ismerethordozók gyűjtésére, feldolgozására, tárolására, kölcsönzésére.

NAGY, G.: New tasks in libraries

Besides "conventional" audio-visual information carriers /film, slide, over head projector, record, tape etc./ big quantity of recorded tapes and video cassettes are also commercially available. Moreover in the near future the spreading of video-disc as mass product is also to be taken into account.

These new information carriers are knocking at library doors requesting admittance. Progress indicates the way that libraries will merge with audio-visual centres. The libraries therefore have to prepare themselves to the new tasks: the collection, processing, storing and circulating of non-printed materials in addition to printed ones.

НАДЬ, Г.: Новые задачи библиотек

Помимо "традиционных" аудиовизуальных показателей знаний (кинофильмы, слайды, транспаренты графопроекторов, грампластины, магнитные ленты для магнитофонов и т.д.), в большом количестве появляются и магнитные ленты и видео-кассеты с записями и в ближайшем будущем видео-пластинки тоже будут распространены в массовом масштабе.

Эти новые носители знаний тоже требуют своих мест в библиотеках. Тенденции развития показывают, что библиотеки и аудиовизуальные центры сливаются. Библиотеки должны подготавливаться к выполнению новых задач: к сбору, обработке, хранению и выдаче не только печатных, но и непечатных носителей знаний.

NAGY, G.: Die neuen Aufgaben der Bibliotheken

Die "traditionellen" audio-visuellen Kenntnisträger /Film, Dia, Schriftprojektoren, Schallplatten, Tonbänder usw./ werden auf dem Markt durch eine Vielzahl von sogenannten bespielten Tonbändern und Videokassetten ergänzt und in Kürze ist auch mit der massenhaften Verbreitung von Bildplatten zu rechnen.

Diese neuen Kenntnisträger dringen bald auch in die Bibliotheken ein. Die Tendenz der Entwicklung scheint zu sein, dass die Bibliotheken und audio-visuellen Zentren verschmelzen. Die Bibliotheken müssen sich für ihre neuen Aufgaben rüsten, die Vorbereitung des Sammelns, Verarbeitens, Speicherns und Ausleihens von nichtgedrucktem Kenntnisvermittlungsmaterial beginnen.

